

Luis Seoane, gran factótum cultural (e plástico) na diáspora galega bonaerense deixou a súa pegada na edición prínceps de 1961 deseñando a portada.

“Memorias dun neno labrego”, Editorial Follas Novas.

XABIER LIMIA DE GARDÓN

Dr. en Historia da Arte, autor do libro *Antonio Failde, el escultor que escuchó la música de las piedras*, Caixanova, Ourense, 2001; e dos capítulos da escultura e pintura en Ourense (1899-1999), no libro colectivo *100 años de historia con Ourense*, Cámara de Industria y Comercio de Ourense, Ourense, 2001.

Catro ilustradores para Balbino

(50 ANIVERSARIO DE "MEMORIAS DUN NENO LABREGO")

Xabier Limia de Gardón

Graciñas Manana, polo libro no que descubrín a un gran narrador.

Son as "Memorias dun neno labrego" un libro para nenos, ou, en realidade un libro con nenos? Eis un anaco da vida dun homiño de pouco máis de dez anos no interior daquela Galiza dos anos corenta feita por un narrador/ creador novo daquela (tiña ó redor dos trinta anos), fabulada e recreada dende o seu maxín entre a primavera e o verán austral de 1960 en Buenos Aires.

Estamos ante un relato que reproduce un tempo da vida do seu autor? Segundo ten dito quixo contar a historia dun rapaz campesiño. Logo estaba "a carraxe [que] tamén foi, para el, motor da escrita (...) porque a aldea non era a paisaxe, o lugar do riso, que pintaba certa literatura... eu quería protestar contra iso". Para o artista Antón Pulido a paisaxe que

mirou dende a fiestra casa do escritor se lle asemellou o do libro.

CATRO ILUSTRADORES PARA NEIRA VILAS

A escolla desta escolma de ilustradores ten unha simetría espacial pois segue practicamente un mesmo paralelo xeográfico. Comprende tres creadores galegos e outro que si ben era asturiano levaba por alcume "el Gallego".

Ante todo Isaac Díaz Pardo, quen está dende a primeira hora en Edicións do Castro, 1968. Xaquín Marín Formoso, é o máis recente logo de ser escollido para a edic. conmemorativa da Editorial Galaxia este ano que andamos. Logo está José Luís Posada Medio, asturiano de Villaviciosa que vivía en Cuba, en San Antonio de los Baños (hoxe provincia de Artemisa, ata o pasado ano de La Habana), quen ilustra en 1977 a obra que nos ocupa. Finalmente, Alfonso Costa Beiro, galego de Noia (A Coruña)

quen traballa en Barcelona, onde vive, no curso da súa migración interior. Son, en suma, leste e oeste, mais co centro en Galiza. Ademais deles, debe ser mencionado o artista e escritor, Luís Seoane, gran factótum cultural (e plástico) na diáspora galega bonaerense, que deixou a súa pegada na edición prínceps de 1961 deseñando a portada.

Díaz Pardo (1920), pintor dos máis lonxeos vivos da arte galega, mais deixou a pintura logo dos anos setenta (uns trinta lle adicou, segundo ten confesado), mais non o debuxo medio dende o que cultivou a súa expresión de ilustrador, tanto na cerámica industrial do Castro (Sada, A Coruña) como no Laboratorio de Formas de Sargadelos (Cervo, Lugo), poñendo en marcha actividades editoriais como Edic. do Castro (dende 1963) ou o Museo Carlos Maside. Tense dedicado á actividade da escritura, como ensaísta, tanto en libros como dando a súa opinión crítica dende La Voz de Galicia.

Díaz Pardo deixou a pintura logo dos anos setenta mais non o debuxo, medio dende o que cultivou a súa expresión de ilustrador. Representanos a Balbino levando unha xugada de bois coa vara co aguillón, descalzo e co pantalón remendado.

Debuxo orixinal de Díaz Pardo para a portada de Ediciós do Castro.

O “gallego Posada” chega á illa caribeña con once anos, vía Francia cos seus pais dende a diáspora política antifranquista da Guerra Civil. José Luís Posada naceu en Villaviciosa O 10 de febreiro de 1929. Como artista expuxo dende 1942, mostras persoais, mais tamén en colectivas (os Salóns anuais de pintura e escultura do Círculo de Bellas Artes), máis dende 1958 colabora activamente nos diarios La Calle e La Tarde con caricaturas e ilustracións. En 1952 viaxa a New York onde vai á Art Students League, o que supuxo un cambio na súa autodidáctica técnica encamiñándose fundamentalmente para o debuxo e a caricatura. Mais a a súa actividade plástica abrangue o campo do teatro, tendo realizado escenografía para o Teatro Musical e o Teatro Nacional de Guiñol (tamén monecos). Muralista, ceramista, gravador e

deseñador gráfico son outros campos onde desenrolou a súa vasta actividade. Morreu o 25 de xaneiro de 2002 logo dunha visita á súa Asturias natal. Cando é escollido para ilustrar a obra do galego Neiras na illa xalle deran os premios Portinari, Casa das Américas en 1970 e unha mención de honor no festival de Avignon (Francia) en 1975. Logo recibiu outras distincións como a do Salón das Artes Plásticas en La Habana no ano 1985. Unha gran homenaxe en Villaviciosa no 2000 e outra póstuma en La Habana, na feira do libro de 2009 pechan esta breve reseña de presentación do home e artista ilustrador vencellado xa á historia e fortuna editorial e literaria do personaxe Balbino.

A edición que ilustra Alfonso Costa (n.1943), pintor e escultor noiés que

con dezasete anos vai para Barcelona, facendo a súa primeira exposición en 1967. E logo dunha beca da Fundación Joan March pola que vai a Firenze en 1972 cambia o seu estilo. Gravador, muralista, cartelista e ilustrador, unha grande mostra en 1988 no Kiosco Alfonso de A Coruña achégao á súa terra, onde fai unha escultura dedicada a Novoneyra en 2004. A comezos de 2010 fixo en Ourense (sala Caixa-nova, praza maior) una interesante retrospectiva.

Finalmente Xaquín Marín (Ferrol, 1943), recoñecido debuxante galego de banda deseñada, pasando por ser o fundador dela con Raimundo Patiño logo de editaren ámbolos en 1975 “2 Viaxes”, o primeiro álbum. Ten colaborado en moitas publicacións de prensa (El Ideal Gallego, Diario 16, La Voz de Galicia) e revistas (“La Codorniz”, “Hermano Lobo”). Un dos seus personaxes, ‘Gaspariño’, ten acadado un gran éxito (dous volumes en Edic. Rueiro e Xerais /1982 respectivamente) xurdindo na “época na que se reclamaba a oficialidade do galego e a dignificación da nosa cultura (...) nos primeiros anos da democracia”(ibidem). Outras obras salientables son “Dos pés na testa” (1986), “Feito a man” (1997) e “Maldito Bufón” (2003), por mais que a creación e posta en marcha do Museo do Humor en Fene en 1984, que segue a dirixir, o sexa aínda máis, iniciativa cultural pioneira en Galiza e no Estado.

CATRO EDICIÓS CON IMAXES

Para a primeira edición de “Memorias dun neno labrego” (Buenos Aires, 1961, Editorial Follas Novas) en Galiza na editora Ediciós do Castro

(Sada, 1967) de Isaac Díaz Pardo, Seoane cambia as capas e Díaz engade no interior catro ilustracións, co que se converte dende as imaxes nunha obra coral: coa primeira (capítulo 1: 'Eu son...') define a actividade de Balbino, que se dirixe cara nós levando unha xugada de bois coa vara co aguillón descalzo e co pantalón remendado. Este debuxo tense convertido en portada noutras edicións.

A seguinte son dúas mans entrelazadas, unha por tras da outra (cap.º 13, 'O meu amigo': "...unha tarde do mes de Nadal. Chovía moito e o río comezou a encher. A madiña mandoume ir buscalo lavadoiro, que estaba na presa do muíño (...) esbarroume [sic] un zoco e caín na auga avolta. O río levábame pola presa abaixo,... sentín que turraban por unha perna,... o meu salvador era Lelo de Cidre. Deille unha aperta de corazón". É a tradución do concepto da amizade pois o autor non refire que se desen a man (ou que se collesen dese xeito tan artificioso). A terceira é un debuxo con dúas figuras de elaborada composición: un home barbado escava coa picaraña, mentres o mira un rapaz deitado en posición indolente que vai descalzo. Entrambos hai un bodegón necrófilo: a osamenta dun morto coa caixa do peito, caveira e tibias. É o importante cap.º 15, 'O xuramento': "Aquí tés o que queda dun home. Mira -amosoume varios ósos alongados-, esto eran pernas e brazos; e velaquí a cabeza (...) Pero a fonte nova..., sigue deitando auga para regalía dos veciños. Por obra do esforzo de Manuel de Rendos, o dono deses osos que ves... vivirá mentres a fonte dure, anque apodrecese [sic] o seu corpo... Eu fun polo adro adiante... Xurei para min que cando che-

Ilustración do "Gallego Posada" para o capítulo tres, "O xudío".

gue a grande farei cousas de valimento para non morrer de todo cando morra".

Para a derradeira, Díaz pon a cara de Balbino mirando para nós con un sobre pechado e por trás unha fiestra con un paxariño. En paralelo co cap.º final ('Destino'): "Unha carta de Lelo! A primeira carta que recibía na miña vida". O debuxo se relaciona co de Luís Seoane quen na capa coloca un neno que nos mira detrás dunha fiestra, sendo a contracapa as costas del mirando para fóra, onde é noite pecha.

As ilustracións do "Gallego" Posada para a edición de Cuba (1977) son doce, ademais da portada, na que figuran varios debuxos do interior, superpostos. Analicemos as dos capítulos escollidos por Díaz Pardo. Unha

árbore con ramas é o motivo escollido para o primeiro capítulo. E para 'Meu amigo' fai un home de perfil cun sombreiro napoleónico abrindo a boca, que leva un pau e un tambor. En canto ó 'Xuramento' fai un vello home con coroa e un pau longo; sendo o do 'Destino' dous bustos, o dunha muller grosa de mediana idade, e por riba a mesma cara do home cuberto por unha pucha escollido para 'América' (composición semellante, se ben a figura inferior é unha parella de perfil).

Entre as outras ilustracións ('Os Grandes', 'Sanctián', 'Loito', ...) destacamos a do capítulo tres, 'O Xudío' (aquí 'El Hereje') na que o cubano-español debuxa o busto dunha vella muller e, por riba, un Cristo con ampla faldra e cos brazos abertos, que conta con un precedente máis com-

O "gallego Posada" chega á illa caribeña con once anos e dende 1958 colabora activamente nos diarios La Calle e La Tarde con caricaturas e ilustracións. Destacamos a do capítulo tres, O Xudío" (aquí 'El Hereje') na que o cubano - español debuxa o busto dunha vella muller e, por riba, un Cristo con ampla faldra e cos brazos abertos.

Alfonso Costa, pintor e escultor noiés, con dezasete anos vai para Barcelona, e logo dunha beca da Fundación Joan March pola que vai a Firenze en 1972 cambia o seu estilo. Gravador, muralista, cartelista e ilustrador amosa o seu talento compositivo nas súas ilustracións como en 'Rebusque', onde Balbino soña "que fora a Santiago mercar un avión" polo que Costa pono pilotando unha avioneta sobre a cabeceira da catedral de Santiago nunha perspectiva aérea.

Ilustración de Alfonso Costa para o capítulo "Rebusque".

positivo que iconográfico en Goya, no gravado dos "Caprichos" (1799, nº 61) 'Volavérunt'. Débese anotar que o artista evitou incluír, de maneira significativa, a icona da cruz.

A terceira edición con ilustracións seleccionada é a realizada por Alfonso Costa. Publicada en 1985 en Catalunya contén seis debuxos. O primeiro é o do capítulo inicial facendo unha escena na que Balbino está con unha vaca no monte, sentado nunha pedra e adurmiñado contra unha árbore. Para 'Meu amigo' prefire a pasaxe de cando Balbino e Lelo levan o golpe morto de casa en casa para obter uns cartos: no patio dunha casa cuberto por un canizo, con representación discontinua e surrealis-

ta dunha vella muller que lles abre a porta (solución parecida en 'Perdido' cando o atopa o can Pachin entre o millo, representando o artista entre as gramíneas unhas caras como de fantasmas, da xente que o anda a buscar). Tamén amosa o seu talento compositivo en 'Rebusque', onde Balbino soña "que fora a Santiago mercar un avión" polo que Costa pono pilotando unha avioneta sobre a cabeceira da catedral de Santiago nunha perspectiva aérea, representando tamén a Porta Santa (que tamén escolle Posada por mais que a referencia ó sono sexan unhas ás de morcego na avioneta). Neste senso a de "América" ofrécelle ademais dese recurso —que aquí semella ser un préstamo do Cubismo por presentar un home

de perfil é, á vez, de fronte—, o dunha composición con varios puntos de interese: a despedida de Miguel, e nun segundo termo as mulleres chorando. O sistema aínda é máis elaborado en 'Fumazo' cos que bailan na noite de San Xoán ó carón do lume, e os diversos planos: o gaiteiro que toca, unha muller mirando para os que bailan e no primeiro termo Balbino sentado á beira. No ceo a lúa chea.

Finalmente, Xaquín Marín, que ven de ilustrar para Galaxia a edición especial conmemorativa do L aniversario da saída do prelo da obra en Buenos Aires. É a máis completa de todas neste senso polas dezaseis ilustracións a cores, ademais da portada, na que figura o motivo xa coñecido desde a primeira de Díaz co ne-

no Balbino guiando o carro de bois cargado de herba por unha congostra. Na de 'América' amósao despedíndose do irmán mentres uns homes lle poñen a maleta na parte derrriba do bus, e coas mulleres chorando. Todos en primeiro termo e o coche de liña no centro, coas casas ós lados da praza. Mais os seus debuxos son bastos, de forma leñosas e de expresión limitada. Así en 'Eladia', a mestra da que Balbino se namora é representada maior e pouco agraciada nun posto de louza un día de feira (que Posada interpreta como unha repoluda e musculosa muller con pantalóns (!) e gorro de lá tocando a gaita -sic!). A composición da atmosfera é o forte de Marín, da que é unha boa mostra a ilustración de 'A pedra' con Balbino

Xaquín Marín, recoñecido debuxante galego de banda deseñada, ten colaborado en moitas publicacións de prensa (El Ideal Gallego, Diario 16, La Voz de Galicia) e revistas (“La Codorniz”, “Hermano Lobo”). En 1984 Crea e pon en marcha o que se pode considerar unha iniciativa cultural pioneira en Galiza e no Estado: o Museo do Humor en Fene que segue a dirixir na actualidade. Na portada da Edición conmemorativa de Galaxia preséntanos o motivo xa coñecido dende a primeira portada de Díaz co neno Balbino guiando o carro de bois cargado de herba por unha congosta.

Ilustración de Xaquín Marín para a portada da edición conmemorativa de Galaxia.

[ABAIXO]: *Ilustración do “Gallego Posada” na edición cubana.*

levando un sacho e arrebolándolle unha pedra na fronte a Manolito, o fillo do Señor. Detrás engade a dous amigos con roupa de señoritos diante da fachada da súa morada, con soportal de columnas. Outras nesta mesma liña son ‘O Xudío’, ‘Os grandes’ ou ‘Rebusque’, en composicións moi dinámicas. Outro mérito seu é o coidado dos elementos etnográficos e artísticos; e así ‘A morte’ reproduce o velorio do defunto no que non falta a escena do augardente que se adoitaba ofrecer ós que acompañaban á familia na noite; e en ‘Loito’ Balbino mira para os ‘Xenerais do Ulla’ o martes de Entroido dende a fiestra. E para ‘Sancristán’ amósanos o interior dunha igrexa con o presbiterio e retablo no que se esforza por dar coa actitude iconográfica correcta a cadansúa imaxe. Mais os enmarques e planos enfáticos cinematográficos son recursos que desenvolve con soltura dun debuxante de banda deseñada.